

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:
Օտարաբարձարացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редація „Мелк“.

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
կապանայի բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մայրենի լեզու: Ներքին տեսչութիւն:
Նամակ Գանձակից: Ներքին տեսչութիւն:
«Голос» լրագրի թղթակցութիւնը: Հայաստան: «Մշակի» հեռագրիչներ: Յայտարարութիւններ: Բանասիրական: Նամակ Բագրուց:

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՋՈՒ

Ամենապայծառ օրինակ այն ճշմարտութեան, որ ազգութիւնը գլխաւորապէս մայրենի լեզուի մէջն է, մայրենի լեզուով է պահպանվում, կարող է մեզ համար լինել Ունգարիան:

Հայանի է որ ունգարացիները մի վայրենի ֆիննական ցեղին պատկանող ազգ են, որոնք եկան Եւրոպա Եւրասիայի խորքերից և զետեղվեցան Եւրոպայի այն երկրի մէջ, որ այժմ Ունգարիա է կոչվում: Յեղով նրանք տարբեր էին բոլոր եւրոպական ազգութիւններից, կրօնով նրանք կուպալա էին, նրանք կորցրին իրանց առաջվայ հայրենիքը, Եւրասիայի խորքերից, Եւրոպա տեղափոխվելով: Եւրոպա գալով նրանք ընդունեցին կաթոլիկութիւնը: Ուրեմն նրանք փոխեցին

համ իրանց հայրենիքը, համ էլ իրանց կրօնը, — բայց դարձեալ պահպանեցին իրանց ազգութիւնը: Այդ բանական է: Այժմեան անտրոպոլոգիական գիտութիւնը ապացուցեց, որ այժմեան ունգարացիները այլ ևս չեն պատկանում իրանց արիւնով այն հին ցեղին, որ գաղթեց դեպի Եւրոպա, այլ խառնվելով իրանց շրջապատող եւրոպական ազգերի հետ, ունգարացիները այժմ ցեղով եւրոպացիներ են դարձել:

Բայց չը նայելով որ թէ հայրենիքը, թէ կրօնը, թէ ցեղը փոխվել է այդ ազգութեան մէջ այնու ամենայնիւ ունգարացիները պահպանեցին իրանց ազգութիւնը միմիայն իրանց մայրենի լեզուի շնորհիւ և ունգարացիներ են մինչև անգամ իրանց երկրում ապրող և իրանց շրջապատող գերմանացիներին և սլավոններին:

Ուրեմն, ուրեմն, մեծ դեր է խաղում մայրենի լեզուն: Այն ազգութիւնը որ պահպանեց իր մայրենի լեզուն, նա

կը պահպանի իր ազգութիւնը, թէ կուզ փոխել իր կրօնը և փոխել իր հայրենիքը:

Ի հարկէ կրօն փոխելը անպատճառ հարկ չը կայ, բայց երբ որ մի ազգութիւն հաւատացած է որ կրօնի մէջն է միայն իր ազգութիւնը, բայց մի և նոյն ժամանակ արհամարհում է և մոռանում է իր մայրենի լեզուն, ինչպէս այդ պատահել է, օրինակ, Վրաստանի հայերի հետ, — այն ժամանակ ազգը վտանգի մէջ է գտնվում կորցնել և իր ազգութիւնը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳՈՆՁԱԿՈՅ

Սեպտեմբերի 10

Միացեալ Ընկերութեան անուամբ ժողոված են իմ բարեկամներէից 29 ռ.: Ուղարկելով ձեզ այս գումարն, խնդրեմ խնայարարաբար հասցնել յիշեալ ընկերութեանց հայոց, տպելով նուիրաբարձութեամբ անուններն ձեր պատուական թերթի մէջ:

Գրեգոր քահանայ Թումանեան 2 ռ., Օսանէս Տէր-Ներսէսեան 5 ռ., Գրիգոր Բազանեան 5 ռ., Ավետիս Նումանեան 2 ռ., Մարտիրոս Նաբաթեան 10 ռ., օրիորդ Հովհաննէս Նաբաթեան 5 ռ.: Ընդամենը 29 ռ.: Ես այս նամակս հետ ուղարկում եմ նաև 32 ռ.: Խնդրեմ խնայարարաբար

կը լինել նոստել խանութում և անգրագէտ կերպով նշանակել վաճառքների ծախսը: Այստեղից հասկանալի է վարձագրութեան ընտրութիւնը, որոնց մեծ մասը զուրկ են լինում մինչև անգամ պրոգնիմադիայի վկայականից: Այստեղից յայտնի է և այն, թէ ինչու մի այնպիսի ինքն ըստ ինքեան գեղեցիկ հիմնարկութիւն, որպէս է դարձել, չէ թողնում որ և իցէ իրական ձեռքեր, և ժողովրդական դպրոցների տեսչութիւնը ամեն անգամ անհրաժեշտ է համարում ցոյց տալ նրա հակամանկաբարձական դրութիւնը: Ի՞նչ կը հարցնէք, թէ ի՞նչ էր շինում մինչև այդ ժամանակ ի՞նչ տէրի գնացել է, և ի՞նչ էր անում ընդհանուր ժողովը: Ի՞նչ որ վերաբերում է առաջինին, սկզբում նա գործին չէր մասնակցում, բայց երբ որ այդ օգտուէտ գործը ընկաւ նրա ձեռքը, այն ժամանակ իր սովորական ծուլութեամբ սկսեց ձանձրանալ, սկսեց տաղտկանալ, և նոյն ժողովեանը շարունակում է մինչև այսօր: Իսկ ընդհանուր ժողովը, որ բաղկացած էր մանր վաճառականներից, չէր համարձակվում ձայն լարձրացնել իր բարերարների (հիմնադրների) առջև, և այսպիսով ընկերութիւնը տարեցտարի քայքայւում էր իր իրաւունքները, անանց հասարակութեան ուղղորդութեան և առանց խնայողականի մասնակցութեան:

Խորհրդի անդամների թուով (կանոնադրութեան համաձայն նրանք ինն չուղ պէտք է լինեն) այժմ դժուար չէ գտնել կրթված մարդիկ, որոնցից մէկը, օրինակ, կարելի է համարել պ. Անտոնովին (նախկին ազատամարտ մանկավարժը, յետոյ հայտարար միջնորդ — Мировой посредник — իսկ վերջը գաւառապետ) որ աւարտել է Մոսկովայի համալսարանում: Բայց ճշմարիտն ասած, ևս այն կարծիքն եմ, որ շուտով կարելի է հաստատել այն տեսակ մարդիկներին անկեղծ անձնատիրութեանը

հասուցանել վան քաղաքն, սրբազան Խրիմեան Հայրիկին, վասն հիւանդանոցի վան քաղաքի, տպելով ձեր լրագրի մէջ նուիրաբարձութեամբ: Բժիշկ Արտեմ Համասիւն 10 ռ., Մարտիրոս Նաբաթեան 10 ռ., Գրիգոր Բազանեան 5 ռ., Օսանէս Տէր-Ներսէսեան 5 ռ., Գրիգոր քահանայ Թումանեան 2 ռ.: Ընդամենը 32 ռ.:

Մարտիրոս Նաբաթեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԿՈՒՆ

Այս օրերս հրատարակեցաւ Թիֆլիսի մէջ, Կիստոր Կառավարութեան տպարանում դոկտոր Գրիգոր Արծրունու դասախոսութիւնը «Սուրբ Թիւրքաց Հայաստանի մէջ» գերմանական թարգմանութեամբ: Դասախոսութիւնը թարգմանել է պ. Արքայազամ Ամիրխանեան: Բրոշյուր վերնագիրն է «Die Hungersnoth in Turkisch-Armenien» և ծախվում է թէ «Մշակ» խմբագրատան մէջ և թէ «Կենտրոնական գրադատական տնտեսական Բրոշյուրի» գինը 20 կոպէկ է:

Մեզ հաղորդում են, թէ Կոնստանդնուպոլիսում փառում է մի երիտասարդ, որը ձեռնարկում է իրան Լազարեան ձեռնարկում աւարտած, և դա՛նազան գիւղերում վարձագրութիւնը պաշտօն ընդունելով, մի քանի ամիս ծառայում է, և միտարկայ ունիւր ստանալով փախչում է: Մի և նոյն պարտք մի գիւղում իրան ձեռնարկ էր ակցիզնի չինս օրինակ, վերջը խաղաղութիւնը յայտնվելով սաստիկ ձեռք էր կերել գիւղացիներից:

Մի երիտասարդ ներկայանում է Օձնոն ուսումնարանի հոգաբարձու տէր Տ. Ա. քահանային և ինդրում է վարձագրութիւնը պաշտօն: Հոգաբարձու տէր հայրը պատասխանում է, թէ այդ պաշտօնը կը ստանայ այն ժամանակ, երբ բոլոր հոգաբարձուներին մի լաւ ճաշ կը տա: Երիտասարդը մի կիտան խանան երկից մէկի մէջ ճաշ է պատրաստել տալիս և հրաւիրում է բոլոր հոգաբարձուներին:

Դէպի ժողովրդական կրթութեան գործը, որպիսին ներս են Առաքել Մատուրով կամ Մատուրով, որոնք իրանց սեպական հակապաշտօնական այն հետեանքին են հասել, թէ անհրաժեշտ է նպաստել «Մարդասիրական ընկերութեան» գործին, — քան թէ հաւատալ խնայողականի գանազան կեղծ ներկայացուցիչներին, որոնց համար ամեն գործ խորթ և օտար է, և թէ նրա մէջ անձնական շահ չը կայ: Իրանց կրքը կրկնում է: Գործի համար պէտք են այժմ նոր և աւելի թաւալ տղեր: Իսկ հին տեսակի գործիչները, ժամանակ է, որ բոլորովին հաճախական տան: Լուսաւորութեան գործը պէտք է գտնվի խնայողականի ձեռքում, բայց ոչ թմրած, մեռած խնայողականի ձեռքում, այլ կենդանիների: Մի ուրիշ էական պատճառ, որ արգելում է ընկերութեան գործի օրինաւոր ընթացքը, — այդ կանոնադրութեան թերութիւնն է, որը ոչ սակաւ անգամ խորհրդի անդամներին շուրթութեան մէջ է գցում և դժուարացնում է գործողութեան ազատութիւնը:

Այսպիսի թերութիւններից մէկը կարելի է համարել կանոնադրութեան այն յօդուածը, որի հիման վրա ընկերութեան ընդհանուր ժողովը կարող է կազմվել իւրաքանչիւր տարի միանգամ միայն, ընդհանուր հարցեր ընկելու համար, — մինչդեռ Ռուսաստանում բարեգործական նպատակ ունեցող բոլոր հիմնարկութիւնները, ընդհանուր ժողովը հաւաքելու վերաբերութեամբ, դրված են ընկերութեան նախագահի և խորհրդի կազմի ներքոյ, որոնց իրաւունք է արված նշանակել ընդհանուր ժողովները, երբ և հարկը պահանջելու լինէ:

Այդ յօդուածը աւելի արգելաւորվել է լինում գործի կանոնաւոր ընթացքին, և թէ ինկատի առնելով և այն հանգամանքը, որ տարեկան ժողովները մէջ սովորաբար կարող են անհամեմատ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱՍԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Մշակ» մէջ ոչ սակաւ անգամ քննված է և զի Բագրու «Մարդասիրական ընկերութեան» գործունէութիւնը: Իսկ ես այս անգամ իմ կողմից պիտի աշխատեմ մի փոքրիկ լայն ձգել այդ հիմնարկութեան մի քանի միջին կէտերի վրա:

Մի կողմից գործունէութեան խիստ ընդարձակ նպատակ, միւս կողմից, ամենաշինքն արդիւնք, որին կարողացել է հասնել ընկերութիւնը — ահա այդ է, որ շատ զարմացնում է ամեն մէկին, որոնք հետաքրքրվում են ծանօթանալ նրա գործունէութեան հետ: Ընկերութեան նպատակն է տարածել կրթութիւն Ռուսաց Կայսրութեան հայ ժողովրդի մէջ: Ինչպէս երևում է, աշխատութեան այդ սահմանը խիստ ընդարձակ է, և մեր հասարակութեան պէտքերի վերաբերութեամբ կատարելապէս բաւականացուցիչ է: Բայց գործի մէջ երևում է, որ ընկերութիւնը իր գոյութեան տասն տարվայ ընթացքում չիմեն է միայն երկու դաստիարակից բաղկացած մի դպրոց, որի կազմակերպութիւնը ներկայացնում է հակամանկաբարձական հակազանց թերութիւններ, և բացի այս դպրոցից, իր ծախքով պահում է երկու — երեք թոշակաւոր աշակերտներ բարձր ուսումնական հիմնարկութիւնների և վարժապետական սեմինարիաների մէջ: Դա մի իրողութիւն է, որ ուղարկութեան արժանի է, և աւելի զարմացնում է մեզ այն պատճառով, որ մի և նոյն նպատակ ունեցող հիմնարկութիւնները թուրքական Հայաստանում արագութեամբ յառաջադիմութիւն են անում և աւելի

ձեռնարկն, որոնց հետ լինում է և տէր հայրը: Ճաշի ժամանակ բաժանակեր են դառնալով, երկուստեք դին յաջողութիւն են մտնում, բայց միւս օրը նրան չեն ճանաչում: Ահա մեր դեղական դպրոց-ների վարժապետները և նրանց հոգաբարձուները:

ՇԱՄՍԱԽՈՒՑ մեզ գրում են. սխալ են այն տեղեկութիւնները, իբր թէ այդ քաղաքի հեռագրատան պաշտօնականները զեղծումներ են գործում իրանց պարտականութիւնները մէջ. ընդհակառակն, նրանք շատ խղճատարար են կատարում իրանց ծառայութիւնը:

ՇՈՒՇՈՒՑ գրում են՝ տեղային հոգ. դպրոցի տեսուչ պ. Մանգինեանցը բաւական նոր բարեկարգութիւններ մտցրեց դպրոցի մէջ, թէ ժողովուրդը և թէ հոգաբարձութիւնը շատ գոհ են:

Վ. ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ գրում են. տեղային երկես. դպրոցի տեսուչ պ. Թուսկեանց խիստ դժգոհ է հասարակութիւնը. շատերը կամենում էին նրան այս տարի հեռացնել իր պաշտօնից, բայց պ. տեսուչը բաւական շահաւէտ պայման է կապել հոգաբարձութեան հետ երեք տարի ժամանակով, եթէ արձակելու լինեն, հոգաբարձութիւնը պարտաւոր է երեք տարիների ուժով միանգամից վճարել. իսկ տարեկան ուժովը 1800 ռուբլի է: Բայց եթէ պ. տեսուչը հրաժարվելու լինի, ապա տէ: Լաւ պայման է:

ԱԼԻԲԱՍԱՆԻՍԳՈՒՑ գրում են. տեղային գեր. յաջորդը դիտաւորութիւն ունի հրաժարական տալ իր պաշտօնից: Այդքանորայայտող համար մեծ կուրուստ կը լինէր այդ, եթէ գեր. հայր սուրբը կը թողնէր այդ քաղաքը: Նա կարողացաւ իր խաղաղասէր և խոհեմ բնասիրութեամբ հին խռովութիւնները հանգստացնել և անհաշտ կուսակցութիւնները միաբանեցնել:

ՂՈՒԲԱՍԻՑ գրում են, որ այս քաղաքում բացվեցաւ հաշտարար միջնորդի (Миротный посредник) կանցկարես. գործերը խիստ դանդաղ են ընկնում, կարուածատեր թուրք բեկերի մէջ մեծ դժգոհութիւն է տիրում:

ԱԼԻԲԱՍԱՆԻՍԳՈՒՑ գրում են. քաղաքի գեւ. պետատուր, որը մի և նոյն ժամանակ կապալառու հայկայթիչ է, շատ թանգացնում է կենսական ան-

հրաժեշտ պիտոյքները, մեծ մասը ինքն գնելով, որ իր յանձն առած կապալների պարտաւորութիւնները կարողանայ կատարել: Դուռնայի մէջ բողոք յարուցվեցաւ պ. դեպուտատի վրա, բայց ոչինչ հետեանքի չը հասաւ:

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են, որ տեղային դպրոց-ների վարժապետներից մէկը այս տարի քննութիւնների ժամանակ աշակերտներից ընդունում էր մէկ գլուխ շաքար կամ մէկ ֆունտ թէյ, նրանց լաւ թուանշաններ նշանակելու համար: Այս պատճառով աշակերտներից ոմանք զրկվեցան լաւ թուանշաններից, որոնք վարժապետի պահանջը չը կատարեցին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ԲՈԼՈՇԵ» ԼՐԱԳԻՐ ԹՂԹԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

«ԲՈԼՈՇԵ»-ի մէջ կարդում ենք հետեւեալ թղթակցութիւնը: Թէպէտ մի քանիսը նախագուշակում էին միևնույնական մօտաւոր դժուարութիւններ, բայց ոչ որ չէր կարծուի, որ Սայիդ-փաշա առաջին միևնույն կը նշանակվի Սա նոյն Սայիդ-փաշան է, որ առաջին միևնույն եղած ժամանակ ամենևին ուշադրութիւն չէր դարձնում Ֆրանսիական դեսպան Ֆուրնիէի վրա: Սա նոյն Սայիդ-փաշան է, որ անսամթաբար թոյն գործածեց հայոց պատերազմը Ներսէսին պատժելու համար: Սա նոյն Սայիդ-փաշան է, որ իրան սեփական նացնելով իր ստորագրեալների ահագին ուժով, նրանց մէջ այնպիսի անկարգութիւն յարուցեց, որ նրանք լոյս ցերեկով շրջապատեցին մեծ լիզիլի պալատը և պահանջեցին իրանցից գողացած ուժիկը: Այսպիսի մարդու ձեռքին է այժմ Թիւրքիայի վիճակը միայն այն պատճառով, որ սա ուրիշներից աւելի դուրեկան է իր տիրոջը մեծ ընծաներով և Արքուշահադի պակասութիւններին շողորթութեամբ:

Թիւրքերի տէրը չափազանց ինքնատէր մարդ է և անկարող է հաշուել այն մաքի հետ, որ մարդաբէի փոխանորդը կարող է

կախուսն ունենալ արհամարհելի քրիստոնէականներից, որոնց թագաւորները դեռ մի դար առաջ հազիւ հազ արժանանում էին «բէյի» կոչմանը այժմեան սուլթանի նախորդներից: Իսկ այժմ այդ բէյերը համարձակվում են ուղղափառների մեծ խալիֆին հրամաններ և օրհնքներ տալ նրա վարմունքի մասին իր սեփական հպատակների հետ: Ծերունի և անփութ Մահմուդ-նեդիմ-փաշա, լաւ իմանալով, թէ ինչպիսի կորստաբեր հեռանկար էր կարող են ունենալ պետութեան համար սուլթանի այդ երկխոսական ցնորդները, ձգտարիտ բարեկամի և ազգասէրի համարձակութեամբ համոզում էր սուլթանին չընդգրկմանը Եւրոպայի կամքին: Բայց այդ խորհուրդները աւելի էլ թունաւորում էին սուլթանի ինքնասիրութիւնը, որ իր պաշտական խրատներից ձանձրացած, վերջապէս ասաց նրան. «Յերուկ դարդա» (սկուս) բաւական ձանձրացրի ինձ քո յիմար խրատներով:

Սայիդ-փաշային էլ հէնց այդ էր հարկաւոր: Հաւատարիմ ներքինից իմանալով, որ սուլթանի և նրա յարգելի ամիւսիւն չայի մէջ սե կատու է անցել, Սայիդ-փաշա ստանալի նման մօտեւում է սուլթանին, առաջուց այնպիսի խօսքեր պատրաստելով, որոնք կարող էին ազդել սուլթանի հիւանդ ուղեղի վրա: Եւ նա աջողութիւն ունեցաւ տեսնելով սուլթանին միայն և տխուր, մինչև դեմքը դուրս տալուց յետոյ, ձեռքերը խաչած նա կանգնեց դրան մօտ և իր տիրոջ նման տխուր ձևացաւ:

— Էր, Սայիդ, ի՞նչ լաւ բան կայ: — Կարող եմ արդեօք համարձակվել լաւ մասին մտածել, մեծ խոնկար (Մահմեդի փոխանորդ), քանի որ իրականութիւնը ձեր սրբութեանը այդքան տխուր է երևում, ասաց խորամանկ Սայիդը:

— Այո, այո, Սայիդ, ե՞րբ պէտք է վերջանայ այդ զարշիլի քրիստոնէական իշխանութիւնը ինձ վրա:

— Հէնց որ կը կամենան ձեր սրբութիւնը և ձեր վերջները, պատասխանեց եռանդով խորամանկ փառասերը:

Նրանից յետոյ Սայիդ-փաշա ամենահանգստացնող եղանակով սկսեց մեկնել սուլթանի այն նախագիծը, որի օգնութեամբ կա-

րելի է ազատվել ոչ թէ միայն լայանների, այլ և եւրոպական գեաւորների պահանջներից: Եւ այդ նախագիծը համեմատ սուլթանը պէտք է կատարել պէս արհամարհե Եւրոպայի պահանջները: Այսպէս պատրաստվեցաւ Սայիդ-փաշայի մեծ վեղիրութիւնը, որ սուլթանից ուրախ կնաց իր առեւն:

Իշխանութիւնը ստանալուց յետոյ Սայիդ-փաշա իսկոյն սկսեց հանգստացնել թիւրքաց հասարակական կարծիքը և շողորթութիւնը դեսպաններին, բայց այնուամենայնիւ այստեղ ամենքը Սայիդ փաշայի իշխանութիւնը երկարատեւ չեն համարում: Հէնց որ սուլթանը կը տեսնի, որ գործերի դուլթիւնը չէ փոխվում և Եւրոպայի պահանջները նոյնն են մնում, Սայիդ-փաշա իսկոյն կընկնի: Իսկ եթէ ծովային ցոյցը չաւտով կատարվի, առաջին պատերազմական նաւի շարժումները Սայիդ-փաշայի ամօթայի անկման պատճառ կը դառնայ:

Սայիդ-փաշա իր «Վախիթ» լրագրին թեւադրեց այժմ արդէն տպւած հետեւեալ տողերը: «Սայիդ և Բեկեր փաշաների նորին մեծութեանը արած գեղեցման համեմատ, Փոքր-Ասիայի նահանգների մէջ անյապաղ կը սկսեն գործադրել վերանորոգութիւնները: Նոյն փաշաների առաջնորդութեամբ այլ-պիսի բարերար վերանորոգութիւններ կը մտցնեն նոյնպէս կոյսերութեան այլ մասերում: Առ ժամանակ մի կամ երկու մաս նախորդ կը նշանակվի, որին կը մասնակցեն Կերմանիայից հրաւիրված գործին ծանօթ անձեր: Այդ մասնաժողովը կը հսկի, որ վերանորոգութիւնները խստութեամբ կատարվեն: Այսպիսով Կերմանիայից կանչված «ամբողջ Եւրոպայի յայտնի» պետական երեւելի վերանորոգիչների հասնելուն պէս կատարեալ համաձայնութիւն կը տիրէ իր միջնաւոր երեխաների մասին ամենահոգաւոր հայր, սուլթանի և նրա հպատակների մէջ: Սայիդ-փաշայի բառ առ բառ թելադրած այս յօդուածից կարելի է իմանալ, թէ նոր մեծ վեղիրը ի՞նչպէս է ցանկանում ի նկատի առնել այն նախագիծը, որ տրվեցաւ Բ. Նրանը դեսպանների միաձայն գրութեամբ չընթափօրցնելին, յոյներին և հայերին հանգստացնելու համար:

չեւները և աշակերտները առաջադիմութիւնը միայն: Այդ սրբելը պէտք է հեռացնել, փոխելով յիշատարուածը նոյն մտքով, որպէս ընդունված է դա միւս համանուն հիմնարկութիւնների մէջ, որ այժմ գոյութիւն ունեն Ռուսաստանում:

Կանոնադրութեան խորթ թերութիւններից մէկն էլ պէտք է ճամարել այն, որ նրա մէջ պարզ և մանրամասն կերպով է ցույց տրված դպրոցները բաց անելու նպատակները: Օրինակ, կանոնադրութիւնից չէ երևում, արդեօք դպրոցները միայն գրագիտութիւն ուսուցանելու չափով պէտք է սահմանված լինեն, թէ նրանք պէտք է լինեն շարժական դպրոցներ *), այն կանոններով, որ ընդունված է դպրոցների համար առհասարակ. այսինքն, պահանջվում է արդեօք ամեն անգամ առանձին թղթութեան տառանք նշանակված տեղերից այդ դպրոցները բաց անելու կամ տեղափոխելու համար: Թէ այսպէս, թէ այնպէս, ինձ միայն թւում է, որ հայոց ժողովուրդը աւելի մեծ պէտք ունի շարժական դպրոցների և գրագիտութիւն ուսուցանելու նպատակով սահմանված դպրոցների մէջ: Իսկ այդ տեսակ դպրոցների բացման իրաւունքը ստանալու համար գործ դրված երկար բանակցութիւնները կարող էին միայն մնասիլ գործին: Կարելի էր այնպէս կարգադրել, որ ընկերութիւնը ազատ լինէր իր գործողութեան մէջ և միայն տեղեկութիւն տար նրանց բացման մասին, ուր որ հարկն էր:

Կանոնադրութեան մէջ նոյնպէս չէ բացատրված կանոնադրութեան նշանակութիւնը իրանց պաշտօնի վերաբերութեամբ: Այդ շփոթութիւնը շատ ան-

գամ պատճառ է լինում, որ շատերի խնդիրները իրանց ժամանակին չեն կատարվում և առհասարակ գործի առաջադիմութիւնը արգելքների է հանդիսանում: Նստերը խորհրդի անդամներից ամեն տարի գնում են Ռուսաստանի տօնավաճառները, այդ միջոցին կանգնեալների բացակայութեան պատճառով, հարկերը մի քանի ամիս մը նստում են առանց վճարելու, որովհետեւ նիստերը չեն կայանում և վճիռները ապօրինի են համարվում, եթէ անդամներից գնե՛ ճիշդը ներկայ չեն: Այսու ամենայնիւ, այդ անկարգութիւնների մէջ կարելի է մեղադրել ոչ անբան կանոնադրութիւնը, որքան խորհրդի անդամներին: Այդ վերջինները կարող էին օգտու ջարդել իրանց տրված իրաւունքներից և առաջադիմել ընդհանուր ժողովին ընտրելու կանոններով, դրանով նրանք միջոց կը տային ընկերութեան գործերի կանոնաւոր ընթացքին: Եւ թողնում եմ կանոնադրութեան ուրիշ շատ մանր թերութիւնները, որոնք նոյնպէս կարօտ են փոփոխութեան, բայց մի բան չէ կարելի առանց ուշադրութեան թողնել: Ամբողջ տասն տարվայ ընթացքում, ընկերութեան անդամները և նրա կառավարիչները, իրանց տգիտութեան պատճառով, չեն հասկացել կանոնադրութեան միտքը, տալով նրա դանազան յօդուածներին սխալ բացատրութիւն, և այսպիսով իրանք կաշկանդել են իրանց գործունէութիւնը, ինչպէս այդ եղել է փոքրիկ ծախսելու իրաւունքի վերաբերութեամբ: Այս տեսակ հիմնարկութեան մէջ, շատ հասկանալի է, որ կանոն լինել չէ կարող: Որինակ, ինչպէս էին բացատրում կանոնադրութեան յօդուածներից մէկը միտքը, ասված է. «Քորհրդի անդամները իրաւունք ունեն մի որոշ ժամանակի ընթացքում, որ նշանակված է ընդհանուր ժողովից, ծախսել պատուաւոր անդամների մէջ բնութեւ փողերը

և խորհրդի անդամները:» — Իսկ մինչև այսօր խորհրդի անդամները այնպէս էին հասկանում, թէ իրանք ա մեն և ին իր առ ունեք չ ունեն ծախսելու ոչինչ, բայց իսկական անդամների մտքում փողերից և մնացած դրամագրի տոկոսներից, և յետոյ ճիշդ իրանք գիտատրվում էին, թէ այդ յօդուածը նրանց դժուարութիւնների մէջ է դրում: Երկար կը լինէր բոլոր անկարգութիւնները մի առ մի քննել. եւ վերջացնում եմ, ինձ թող տալով դառնալ զէպի ընկերութեան կառավարիչները մի քանի բարի խրատներով: Ընկերութեան կառավարիչները, շատ հասկանալի է, որ անբան ընդունակութիւն չունեն, որ կարողանան իրանք բարեխաղելու իրաւունք և ձայն, որպէս այդ թող է տալիս ընկերութեան կանոնադրութիւնը: Մինչև յոյժովար ամբողջ, այսինքն, մինչև առաջիկայ ընդհանուր ժողովը, կարելի է շատ բաների մասին խօսել. կարելի է շատ բաներ վճարել: Ընկերութեան կառավարիչներին հարկաւոր է մի և նոյն ժամանակ, որքան կարելի է ծանօթացնել բոլոր անդամներին իրանց կարծիքների հետ: Ընկերութեան կառավարիչները պէտք է խոստովարար ընդհան այն բոլոր առաջարկութիւնները, որոնք ուղարկվում են նրանց ամեն կողմից և մնում են ամեն անգամ ամեն կարողացվելու: Աւելի նպատակաւոր կը լինէր, եթէ ընկերութեան կառավարիչները բացանէին տասն վարժապետ միայն գրագիտութիւն ուսուցանելու համար և փակվին իրանց այժմեան ունեցած դպրոցը, եթէ նիւթական միջոցները չէին ներկայացնել նրան: Գըլ-

կատուն այն է, որ նրանք պէտք է ի նկատի ունենան այն մեծ պատասխանատուութիւնը, որ յանձն են առել ամբողջ հասարակութեան առջև: Ոչինչ առ իմ չը կայ ընկերութեան կառավարիչներին ժպտ լինել և երկիւղ կըն ծախսերից, թէ և զգուշութիւն հարկաւոր է: Նրանք, վերջապէս, պէտք է հասկանան, որ իրանց գործի յառաջադիմութիւնը կախված է հասարակութեան համակրութիւնից, իսկ հասարակութեան համակրութիւնը կարելի է գրաւել այն ժամանակ միայն, երբ նրան ցույց կը տրվեն գործունէութեան շրջա ինքն օրինակներ: Թող ընկերութեան կառավարիչները արդիակ առնեն Վ. Պոլսի «Արարատեան» ընկերութիւնից:

Ժամանակ է մի նոր կեանք տալու Բագրի «Մարգարիտեան» ընկերութեանը: Եթէ նրա կառավարիչները չեն կարող, կամ այդ անելու համար բաւական ուժեր չունեն, — եթէ նրանց մէջ չը կան ընդունակ մարդիկ ուրեմն, թող իրանք դուրս գան ասպարէզից և յանձնեն գործերի կառավարութիւնը թիֆլիսեցիներին. կամենում եմ ասել տեղափոխեն ընկերութեան կենտրոնը Փիֆլիս: Այստեղ կարելի է գտնել ինտելիգենցիայի ձգտարի ներկայացուցիչներ, որոնք գործով ապացուցեն, թէ իսկական ուժեր են: Դրանք ապացուցեն, թէ կարող են վարել քաղաքական, ամսագրական և դպրոցական գործեր, ստեղծեցին հայկական առանձին բնոյժ — այստեղ միայն պակաս է մի այնպիսի հիմնարկութիւն, աւելի ընդարձակ նպատակներով, որ պիտի է «Մարգարիտեան» ընկերութիւնը:

Երբ իմ վերոյիշեալ առաջարկութիւնները նկատի առնվին, այն ժամանակ Բագրի «Մարգարիտեան» ընկերութեան» կառավարիչներին պէտք է համարել բարեխիղճ գործիչներ, և ոչ որ իրաւունք չի պիտի ունենայ դատաւարանի նրանց:

Միայն Լազարեան

*) Շարժական դպրոցներ կան, օրինակ, Նիկիթայում, որանք միայն ժամանակաւորապէս հիմնվում են այս և այն հասարակութեան մէջ դրագիտութիւն սովորեցնելու նպատակով, յետոյ տեղափոխվում են:

Ուրեմն դժուար է նախագուշակել թէ ի՞նչով կը վերջանայ այդ հին կատակերգութեան նոր խաղը, որի հերոսը (կարծեմ վերջինը) Սայիդ-փաշան է:

Հայկական խնդրի վերաբերութեամբ թիւրքաց կառավարութեանը յանձնարարականները միաձայն գրութեամբ կը պահանջեն վերանորոգական հետեւեալ զխաւոր կէտերը Հայաստանի համար. 1) Թիւրքիան պէտք է այնպիսի քրիստոնեայ զխաւոր նահանգապետ նշանակի, որի ընտրութիւնը հաւանութիւն տանայ և ապահովի մեծ պետութիւնները ներկայացուցիչներէ: 2) Պէտք է Հայաստանի չորս նահանգներէ կենտրոնական նահանգական խորհուրդ հաստատել: 3) Պէտք է ժանդարմերէ կազմակերպել, որի քանակութիւնը բաւական լինի ներքին կարգը կատարելապէս պահպանելու համար: 4) Պէտք է քաղաքական և քաղաքային կատարելապէս հաւասարութիւն տալ ամենքին առանձին դատաստանական և վարչական օրէնքներէ առաջ, որոնք կը մշակվին նահանգական կենտրոնական խորհուրդից և որոնք պէտք է մեծ պետութիւններէ ներկայացուցիչներէ հաւանութիւնը ստանան: 5) Հայաստանի մէջ կրօնական կատարելապէս համեմատութիւն պէտք է լինի: Այս կազմակերպութիւնը, որ վաղուց մտցրած է Լիբանանի մէջ, արդէն աւելցնելով երկրի բարօրութիւնը:

Նորերումս «Մասիս» լրագրի մէջ մի թղթականութիւն էր տպւած Երզրումից, որ արտասովորաբար սեղանէն բոլոր լրագրիւններէ մէջ և ամենքի վրա շատ ծանր տպւորութիւն գործեց: Ահա այդ թղթականութեան բառացի թարգմանութիւնը. «Օրվայ հարցը ուսանող զխաւոր հիւսիսային պ. Օրբերմիլիւրի մի տղայական ընտելին արած յայտնութիւնն է, թէ որովհետեւ քրիստոնեայ և մահմետական ազգաբնակչութիւնը հեռու է մնում նրանից, նա սխտեմասկարաբ կաշխատի առաւ պաշտօնական մասնաւոր միջոցով հերքել Հայաստանի մէջ եղած սովի ճշմարտութիւնը: Նրբ նրա հետ խօսողը նրկանց, որ ազգաբնակչութեան ստանութեան պատճառը դէպի պ. Օրբերմիլիւր սովեալ ժողովուրդը չէ, որին երբեք չէր տրուում իր համար Ռուսաստանից ուղարկված օգնութիւնը, Օրբերմիլիւր ասաց. «Թուք սուտ էք ասում: Երզրումի մէջ երբեք ոչ մի սովեալ չէ եղել, և նա խոստացաւ իր այդ ասածը հաստատել ուսու պաշտօնական լրագրիւններէ միջոցով»:

Որովհետեւ Երզրումի մէջ հաստատված սովեալներին օգնելու մասնաժողովը, անգլիական հիւսիսային արքայի, հայկական առաջնորդարանի, անգլիական միսիոնարները և Վրանսիական հիւսիսային ուսումնական եղանակով սովից տանջվող ամբողջին հաց և փող բաժանելով ուրեմն հասկանալի է, որ իր թղթականութեան մէջ Օրբերմիլիւրի արած յայտնութիւնը չարագանջ ներդրեց հայ ազգաբնակչութեանը և հայ մամուլին, որ բոլորովին ցանկութիւն չունի բանակիւ սկսել հայերին մեծ բարերարութիւններ արած մի պետութեան ներկայացուցչի հետ: Այսպէս թէ այնպէս, իրաւացի է թէ ոչ Երզրումի այդ թղթականութիւնը, այդպիսի տեղեկութեան երեւոյթ անժամանակ է և փաստարկ Երզրումի ուսու ներկայացուցչի անուան համար:

*) «Ворскла» լրագրի № 163-ի մէջ Երզրումից հաղորդած մի տեղեկութիւն տպւեցաւ, որ մեր ժամ էր սովի գոյութիւնը Հայաստանի մէջ: Սրանով «Ворскла» այն պաշտօնական լրագիրը չէ, որի մասին խօսվում է:

Թան. «ГОЛОСЪ»-ի խմբ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ *)

Պ. ՊԻՐԻՔ, (նախկին խորհրդականն արտաքին գործոց նախարարութեան), վերստին խօսք առնելով ըսաւ. թէ ինք ուրախ էր լսել իմ Պ. Կլատսթոն իւր բերնէն ելած խօսքերուն համար պատասխանատու չլինելու այս երկրի մէջ ոչ ոք կրնայ չը ճանչիլ Պ. Կլատսթոնի խօսքերուն ծանրակշիւթիւնը: Պ. Կլատսթոն վերջապէս իւր անհատական պատասխանատուութեան խնդիրը մինչև ցարդ բրածէն բողոքովին տարբեր կերպիւ ներկայացուց հասարակութեան: Ստուգել ես այ միշտ զգացած եմ որ Ռուս-Պուրքական պատերազմին ժամանակ Պ. Կլատսթոնի բանախօսութիւններն ու գրվածքները մեծ պատասխանատուութիւն թողած էին անոր վրա: Ն. Երաւի, իմ պահպանողական բարեկամաց հետ շատ հակամէտ եմ Պ. Կլատսթոնի վրա թողուլ նորա արտասանած բանախօսութեանց արեւտալի արդիւնքները: (Հաւանութեան աղակերպը):

Մեր այս գիշերուան նստին մէջ Պ. Կլատսթոնի զիտողութեանց մին այս էր թէ իրմի պատերազմին մինչև Լորտ Պիքնս-Ֆիլիպի նախարարութեան վերջին անգամ պաշտօնի անցնելուն ժամանակը, (1874-1875, միջոց մը, յորում զխաւորապէս ազատականը իշխանութեան վրա էին), անգաղար յանդիմանական ազգաբարութիւնը ուղղուած էին Թիւրքիոյ որպէս զիւր վարչութիւնը բարեւոյթ: Այս այնպիսի խօսք մ'է, որով վրա Պ. Կլատսթոնի հետ կրնամ վճիռ մտնել Քանիցս ըսուեցաւ, և Պ. Կլատսթոն ալ լսեց, թէ այդպիսի յանդիմանական ազգաբարութիւններ պարտաւորաբար գործող պաշտօնատան մէջ (այսինքն, ազատականը իշխանութեան վրա եղած ժամանակ, երբեք Պուրքիոյ բարեկամութեանց վրա են պնդած): Միշտ դժուար է ժխտական խօսք մ'ապացուցանել, ուստի առ այժմ սա միայն կրնամ որ 1862 թուականին, կամ այն միջոցները, Լորտ Չոն Ռուսիլի կողմանէ Պուրքիոյ մէջ կրօնական ներողամտութեան խնդրոյն վրա դրուած մի քանի պաշտօնագրերէ դատ, ուրիշ ո' և է յանդիմանադիր մը չը կայ, որ իրիտանական կառավարութեան կողմանէ Պուրքիոյ ուղղուած լինի բարեկարգութեամբ պահանջելու համար: (Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք): Կրնամ նաև յիշել որ, 1855-էն մինչև 1874, Պ. Կլատսթոն 14 տարի շարունակ կամ եւթական նախարար և կամ արտաքին գործոց նախարար էր:

Պ. Կլատսթոնի մի խօսքը մեծ գոհութեամբ լսեցին նա ըսաւ որ եթէ Պուրքիա Պէրլինի դաշնագրին ինչ ինչ յօդուածոց գործադրութեան համար ուրիշ կառավարութեանց քով ազդեցութիւն բանեցնելու իրաւացի պահանջ մ'ընէր Անգլիական կառավարութեան, այս վերջինը պատրաստ պիտի լինի միջնորդել: Բայց միւս կողմէն Պ. Կլատսթոն շատ թեթեւ կերպիւ խօսեցաւ այն մեծ խնդրոյն վրա թէ Թիւրքիոյ ներկայումս բռնական միջոցներ 'ի գործ պիտի դրուին եթէ Ներսիսի փախչելը չը գործադրէ: Նա պատասխանատուութիւն յանձն չը պիտի առնում ըսելով թէ բռնական միջոցներ պէտք է 'ի գործ դրուին թէ ոչ: Նա այնպէս կը կարծեմ որ այս բանը պարագանքէն կախում ունի, և ոչ մի անհատական անգամ կրնայ դադարաւոր մը յայտնել, ըստ որում պէտք եղած պաշտօնագրերը տակաւին ժողովոյն հարգուած:

*) Նարոնականութիւն և վերջ:

«Ներսիսի» համաձայնութեան դադարաւոր ներկայ նախարարութեան շնորհիւ երևան չեկաւ: Լորտ Պիքնս-Ֆիլիպի նախարարութիւնն ալ այդ դադարաւոր ունէր, և գոյն 'ի գործ դնելու համար, Պ. Կլատսթոնի արտայայտածին չափ փափաք ունէր: Նա մեծ դարմացմամբ լսեց Պ. Կլատսթոնի այն խօսքը թէ Անգլո-Պուրք պայմանագիրը Գաղղիոյ նախանձը զրգուած էր, և թէ Լորտ Պիքնս-Ֆիլիպի նախարարութիւնն այս մասին քանի մը կտոր պաշտօնագրեր գաղտնի պահած էր խորհրդարանէս: Այդ միջոցին բազմաթիւ Կապոյտ տետրակներ հրատարակեցան, և թէպէտ ես պատրաստուած չեմ ըսելու թէ Պ. Կլատսթոնի յիշածին պէս Գաղղիոյ նախանձն երևան հանող զրութիւնը չը կան, այսու ամենայնիւ կրնամ ըսել թէ այդպիսի պաշտօնագրոց վրա տեղեկութիւն չունիմ, և մեծ պիտի լինի դարմանքս եթէ այդ օրինակ զրութիւններ տեսնեմ: Անգլիական խորհրդարանէն պաշտօնագրեր ծածկած լինելու ամբաստանութիւնն յոյժ ծանր է, և անշուշտ այդ մասին ուրիշ աւելի ուշադրութիւն պիտի հրաւիրեմ: (Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք): Գաղղիոյ զգացման դադով, կրնամ յայտարարել թէ Գաղղիոյ հետ մեր համաձայնութիւնն առաջուան չափ կատարել էր, և չեմ յիշեր թէ Պ. Կլատսթոնն այս մասին ուրիշ մտք հրապարակային կամ անհատական յայտարարութիւն մ'ըրած լինի:

Պ. Կլատսթոն Արմենիոյ մասին ո' և է բան մ'ընելու նկատմամբ կեցած դժուարութեանց վրայ խօսեցաւ, և այդ դժուարութեանց գոյութեան մասին տարակոյս չը կրնար լինիլ: Բայց ոչ հարկաւոր, ոչ ալ օգտակար էր որ Պ. Կլատսթոնն այդ դժուարութեանց վրայ խօսէր, զի եթէ անոնց դարման չը տարուի, արդիւնքը մեծ աղետ մը պիտի լինի: Կառավարութիւնը չլիթելիք բառ մ'անգամ արտասանել չեմ ուզեր, բայց պէտք է ըսեմ թէ Լորտ Պիքնս-Ֆիլիպի նախարարութեան պաշտօնէ քաշուէն առաջ, ես յոյժ ազդուապէս զգացած էի թէ եկած է այն ժամանակն, յորում հարկ անհրաժեշտ էր որ Անգլիա բան մ'ընէ Արմենիոյ նկատմամբ: (Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք):

Ձեր գիտեմ թէ պատուարժան երեսփոխանը կարգացած են Լորտ Պիքնս-Ֆիլիպի նախարարութեան կողմանէ ժողովոյ մատուցեալ պաշտօնագրերը, վերաբերութեամբ այս խնդրոյն: Եթէ կարգացած են, անշուշտ դիտած են թէ, այդ պաշտօնագրոց մէջ նկարագրուածին համեմատ, Փոքր-Ասիոյ վիճակն... Ծանր էր, և թէ Սըր Հ. Լէյքըրտի ջանքերը բողոքովին անյաջող ելած էին: Եթէ որ և է բան մը պիտի լինի, կը յուսամ թէ ներկայ կառավարութիւնն աւելի արագ կերպիւ պիտի գործէ: Պուրք վարչութեան բարեկարգման խնդրոյն վրայ շատ բաներ կրնամ ըսել, բայց պէտք է գոհանամ սա միայն զիտելով թէ Փոքր-Ասիոյ մէջ միշտ առողջ զգացում մը կայ թէ այդ երկրին ժողովրդոց լաւագոյն բարեկամն Անգլիա է, և թէ նոքա Անգլիոյ ազդեցութեան կը սպասեն որ իրենց այդ դժուարութեանց և դժբաղդութեանց լուծում մը տրուի: Եթէ արդի նախարարութիւնն արդեւորութիւն բանեցնէ այն ուղղութեամբ, տարակոյս չը կայ թէ որ մը գոհացուցիչ արդիւնք կրնայ ձեռք բերուիլ:

Պ. Կլատսթոն կրօնական կողմ հակամիտութեան մը խօսք ըբաւ, որ անշուշտ Բալամ ցեղին հակամիտութիւնը պարտի լինիլ: Բայց զրեթէ ամեն հեղինակ համալիտ էր թէ Պուրք կառավարութիւնն, իւր ամեն

թերութեամբ հանդերձ, կրօնական անանկողաժիտ ոգի չունէր: Կրօնական խնդրով և միսիոնարական ձեռնարկներով զբաղող անձինք ամենէն առաջ խոստովանած են թէ Պուրք կառավարութիւնը կրօնական գործոց մասին ուրիշ բազում կառավարութիւններէ աւելի ներողամիտ է: Նրբ կրօնական աններողութեան մասին Պուրք կառավարութիւնն Արեւելեան բազմաթիւ մարմնոց հետ բաղդատեմք, կը տեսնեմք թէ կառավարութիւնը քաղաքային և կրօնական ազատութեան պաշտպան հանդիսացած է: (Օ, և հաւանութեան աղակերպը): Բազմաթիւ երեսփոխանք դիտած պէտք է լինին Լատին և Յոյն ցեղերու միջև շարունակ տեղի ունեցած կռիւներն, որով Պուրք կառավարութեան հարկ անհրաժեշտ էր իբրեւ միջնորդ գործել այդ երկու ցեղերուն միջև: Ուստի, ես անիրաւ կը դատեմ որ Պ. Կլատսթոն ըսէ թէ կրօնական աններողութիւնն արդեւ մ'էր Պուրք կառավարութեան բարեկարգման: Եթէ Պուրքիոյ մէջ բարի կառավարիչք պաշտօնի կոչուին, կրօնական ո' և է տեսակ աններողութիւն արդեւ չը լինիլ անոնց բարի գործերուն:

«Պուրքիոյ բարեկարգմանց գործին մէջ ծանր խնդիր մ'ալ դրամական խնդիրն է: Առանց դրամի ոչ ոք կրնայ բարեւոյ վարչութիւն սպասել: Ներսիս համաձայնած լինի թէ ոչ, եթէ Պուրքիոյ համար բան մ'ընելու դիտաւորութիւն կայ, ըստ իս միակ ձանբան քաղաքային վարչութեան բարեկարգմանը համար դրամ հայթայթել է:

Պ. Կլատսթոն ըսաւ նաև թէ միայն Ռուսական ջանքը չէր որ Ներսիսական Թիւրքիոյ դաւառաց ողբալի իրողութիւններն յառաջ եկան: Բայց Պ. Կլատսթոնն այն իրողութեանց վերաբերեալ շատ մը Կապոյտ Տետրակներ մոռացած պէտք է լինի: Այն ժամանակուան դէպքերն յիշող ամեն ոք դիտէ թէ Չէնայէ՛՛ զօրավարը խժգոնութեանց սկսելէն ամիսներ առաջ նամակ մը գրելով, յայտնած էր թէ Սլաւ մասնախումբը միայն մէկ նպաստակաւ կը գործէին, այն է Պուրքիոյ դէմ պատերազմ բանալու նպատակաւ: Ուստի, ես կը պնդեմ որ Ռուսական գործունեութիւնն անսկիզբան պատճառն էր Պուրքական խժգոնութեանց: (Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք):

Վերջացնելով հարկ կը համարիմ ապահովել մեր կառավարութիւնն որ եթէ պահպանողականքս կարենամք օգնել ներկայ նախարարութեան, որպէս զի Պուրքիոյ գործոց կարգադրութիւնն յառաջ տանի, կրնայ վստահ լինիլ թէ մեր կողմէն որ և է ապօրէն արեւելք չը պիտի ելնէ իւր գործողութեանց դէմ: (Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք):

Վիճաբանութիւնը փակեցաւ: Պ. Ճէյմս Պրասի առաջարկութիւնն ընդունուելով որ խնդրած էր թէ Հայոց խնդրոյն վերաբերեալ նոր պաշտօնագրերը խորհրդարանին հաղորդուին:

(Մասիս)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ	
ՄԻՋԱԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՒՆՑ	
Ս, ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 17 սեպտեմբեր: Պետական բանկի 510 տոմսով առաջին շրջանի արժէ 94 ռ. 50 Կ, երկրորդ 92 ռ. 37 Կ, երրորդ 93 ռ. 35 Կ, չորրորդ 92 ռ. 37 Կ, ներքին 510 առաջին փոխառութեան տոմսով արժէ 220 ռ. 75 Կ, երկրորդ 216 ռ. 25 Կ, արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսով 90 ռ. 75 Կ, երկրորդ 90 ռ. 75 Կ, երրորդ 90 ռ. 75 Կ, ոսկի 8 ռ.: Առևտայ 1 ռուբլ 1, օնգոնի վրա արժէ 24,916 պէս, ուստայ 100 ռ. Համբուրգի վրա 210 մարկ, 25 պէս, ֆարիդի վրա 250 ֆր. 50 սանտիմ:	
Խմբագիր—հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐՄԻՐՈՒՆԻ	

